

Brev hjemmefra - 2/22

Norsk-amerikansk immigrantfamilie ved torvhuset på prærien i Nord-Dakota i året 1898. Motivet har dannet grunnlag for frimerker både i USA og Norge.

Innhold

Side 2 Info om foreningen

Side 3 Lederen har ordet

Side 4 Sommersesongen

Side 5 Aktiviteter i vår

Side 6 Gullgraverekspedisjonen fra
Trøndelag

Side 13 Norske poststeder i Amerika

Side 18 Utvandring og Design

Side 22 Oppsummering fra arrange-
mentet på Museet 30. mai

Side 24 Siste sida. Aktivitetskalender

Norsk utvandremuseums venner kontakt info

Adresse:

Ingrid Semmingsens veg 10
2312 Ottestad

Org.nummer: 921 202 830**Bank:** 1800 13 44818**Vipps:** 573823**Spørsmål til foreningen rettes til:**

aotfred@icloud.com - 908 53 542

Redaksjon "Brev hjemmefra" – kontakt:

hesjaren@online.no - 920 83 289

Hjemmeside: www.numv.no**Bli medlem i venneforeningen:**

Vipps på nr.: **573823**. Merk innbetalingen med navn, telf.nr. og epost. Eller til bank med samme opplysninger.

Facebook:

Utvandremuseets venner

Medlemskontingenten er kr 250 pr. år

Styret – 24.02.22

Leder:	Alex Fredsvik	908 53 542	aotfred@icloud.com
Nestleder:	Odd Hemma	909 31 247	ohemma@online.no
Kasserer:	Odd Hemma	909 31 247	ohemma@online.no
Sekretær:	Ola Syverinsen	959 81 385	osyverin@gmail.com
Styremedl:	Inger Johanne Kristoffersen	474 19 896	ijkristo@online.no
Styremedl:	Nancy Louise Coleman	924 22 456	tootch@gmail.com
Styremedl:	Finn Brobakken	478 24 296	finn.brobakken@snertingdal.no
Styremedl:	Björg-Karin Ringen	926 67 305	bjorin1002@gmail.com

Revisor: Andreas Sølvsberg**Valgkomite:** Odd Hemma, Inger Johanne Kristoffersen og Einar Volla**Representasjon styret i Stiftelsen Norsk utvandremuseum og forskningscenter:**

Representant: Leder

Representasjon til årsmøtet i Forbundet Norske Museumsvenner (FNM):

Representant: Leder

Vararepresentant: Nestleder

Redaksjonskomiteen:

Erling Hesjadalen, Ola Syverinsen og Inger Johanne Kristoffersen

Styret oppfordrer alle til å verve medlemmer til venneforeningen – vi ønsker oss flere medlemmer til å delta i våre aktiviteter i samarbeid med museet fremover.

Innmelding kan gjøres ved å sende en epost til: aotfred@icloud.com - sette inn

kr 250,- på konto: **1800 13 44818** - På VIPPS #**573823**.

Husk å oppgi navn, telefonnummer epostadr i meldingsfeltet.

Lederen har ordet

Kjære lesere av Brev hjemmefra!

En ny sommer står for tur og vi har nesten fått hverdagen vår tilbake. Reiselysten er atter stor både for å reise til utlandet eller holde seg innenlands. For min egen del så skal jeg prøve begge deler i sommer – gleder meg!

Aktivitetsnivået på museum er også tilbake. Dette finner dere mere om i *Brev hjemmefra*.

Ut over det så vil jeg fremheve forestillingen nedenfor, dette tror jeg vil bli en høydare!

Gå ikke glipp av denne forestillingen – meld dere på!

2. juli er det duket for forestilling i kirka på Utvandrer-museet. Dette blir en stemningsfull opplevelse hvor vi reiser tilbake i tid til den gang lasteskipene som reiste over det store havet, bugnet av forventningsfulle nybyggere.

Hva var det som drev dem til å satse alt for å starte på nytt i det nye landet? Hvordan var det å aldri kunne reise tilbake?

Forestillingen: «Kristinas epler – et musikalsk fortellerteater» dykker ned i Vilhelm Mobergs romaner om Kristina og Karl Oskar som reiser over havet til det forjettede land.

I denne forestillingen kombineres sang, musikk, tekst og bevegelser i en unik fortellerstil.

Forestillingen framføres av Elisabeth E. Eldevik, en 23 år gammel skuespiller og sanger, med bachelor i Teaterproduksjon og skuespillerfag ved Nord universitet, og Jan Egil Eilertsen på el-piano og synt.

Gjennom forestillingen brukes musikk og sanger fra musikalen "Kristina från Duvemåla", av Benny Anderson og Bjørn Ulveus. All tekst er på norsk.

Link til billetter: <https://www.gdbillett.no/ai.aspx?id=558>

Ønsker alle en god og varm sommer.

21.06.2022

For styret

Alex

Aktiviteter ved Norsk utvandremuseum 2022

SOMMER-SESONGEN - Hva skjer?

18. juni - 14. august 2022

Torsdag til søndag - kl 11 – 15

Hver dag i museets åpningstid:

- Omvisning med guide i friluftsmuseet klokken 13
- Ingvalson's Café med servering av vafler, is, kaffe, te og brus.

For andre henvendelser; ta kontakt på telefon eller mail så hjelper vi deg.

Inngangsbillett

- Voksen kr. 100,-
- Barn 6 t.o.m. 15 år kr. 50,-
- Barn under seks år gratis
- Familie: To voksne med egne barn: kr. 250,-
- Familie: En voksen med egne barn: kr. 150,-
- For turoperatører og grupper som ønsker å bestille omvisning gjelder egne priser. Ta kontakt med museet for tilbud.

Om Ingvalson's Café

Du vil få kunne kjøpt kaffe, vafler, is, brus og saft. Servering både inne og ute i historiske omgivelser; en opplevelse du bør få med deg.

Kaféen ligger flott til langs Otttestadstien i Bjorgohuset som ble bygget i Highland, Iowa i USA, 1902. Kombiner gjerne turen til Ingvalson's café med en tur på museet.

I år som i fjor har vi en ny utstilling i kjelleren på Bjorgohuset. Vi har også en spennende utstilling innen i museumsbygget.

Kort og godt - Anno årskort

For deg som besøker et eller flere av våre museer flere ganger i løpet av et år.

Kjøp årskort på nett

<https://annomuseum.no/arskort>

Alle årskort er nå digitale, og hentes ned til din smarttelefon via en lenke på ordrebekreftelsen. Ønsker du likevel et plastkort kan du kontakte museet.

[Årskort - enkeltkort](#)
[Familieårskort](#)
[Årskort i gave](#)

Med årskort kan du besøke hvilket **Anno-museum** du vil, så mange ganger du vil! I tillegg til vanlige museumsbesøk, gjelder kortet på de fleste arrangementer der vi selv er arrangør, slik som De nordiske jakt- og fiskedager og Middelalderfestivalen i Hamar.

Aktiviteter våren 2022

En aften med Jan Eivind Myhre

Den 31. mars holdt historiker Jan Eivind Myhre et interessant foredrag om «Myten om det fattige Norge» på biblioteket i Brumunddal. Dette arrangementet var et samarbeid mellom Norsk Utvandremuseums Venneforening og Veldre historielag. Det var ca 40 frammøtte.

Det har også vært noe aktivitet på museet i perioden etter pandemien. Museet hadde bl.a. arrangert tre temakvelder i vår:

- **7. april** var Vegard Bye og snakket om sin slektning Ole fra Rendalen som kom til den meksikanske revolusjonen.
- **21. april** var det filmaften i Utvandrerkirka. Filmen var om «John – den siste norske cowboyen i Montana». Et arrangement sammen med Norske Bygdekinoer. Det var over 100 som møtte.
- **10. mai** presenterte forfatter Gunnar Nerheim boka si om «Norske immigranter blant slaveiere og hillbillyer i Texas. Også et vellykket arrangement. Museet har planer om flere fagkvelder til høsten.

22. mai - SoNs åpne medlemsmøte.. **Miranda Lee Moen** fra Minnesota snakket om sitt arbeid. Hun holder for tiden til ved museet på et Fulbright stipend. Hun er arkitekt og studerer likheter i arkitektur i forholdet mellom Norge og de tradisjoner som emigrantene tok med seg da de reiste over til Amerika. Hun vokste opp ved Spring Grove der de første nordmenn slo seg ned da de kom til Minnesota.

24.mai - Intervju av hvalfangere (MEMOAR, logging av intervju og redigering)

Alex tar opp igjen arbeidet med intervjuer av hvalfangere. Tema – «Hvalfangerne forteller». Arbeidet med disse intervjuene ble stoppet på grunn av covid epidemien. 4-5 hvalfangere skal intervjues og det blir en oppvarmingsrunde på museet denne dagen.

25. mai var det klart for Museums-Natt på Norsk utvandremuseum Tema var om Ingeborg Refling Hagens kulturhus - Fredheim. - Det var god deltagelse.

30. mai - Norsk-amerikansk arkitektur med Miranda m.fl.

Venneforeningen og museet holdt et felles arrangement på museet. Miranda Moen fra Minnesota holdt foredrag om emigrantenes norsk-amerikanske byggeskikk. Hun ble kommentert av pensjonert bygningsarkivar i Hedmark fylke – Tore Lahn. Bjørgohuset er et eksempel på slik norsk-amerikansk byggeskikk.

Nancy og Bjørg-Karin hadde ansvaret for gjennomføringen av arrangementet i samarbeid med Kari Fuglesang.

Se mer omtale på side 22.

I juni arrangerer muset et fagseminar med Norsk-Amerikansk Society

Eli Berit Aas (enka etter Ola) som var kafevert på lørdag

Sommersesongen åpnet onsdag 18. juni og varer til søndag 14. august.

Lørdag 2. juli, kl. 18:00 - Kristinas epler - et musikalsk fortellerteater. (se omtale i Leder s.3.)

Tirsdag 16. august, kl. 11:00 blir det et samarbeidsmøte mellom Museet, venneforeningen og SoN. Kl. 12:00 fortsetter venneforeningen med styremøte.

Til høsten planlegges det med ei Utvandreruke for ungdomsskoler, Halloween og et prosjekt med digital julekalender.

Andre aktiviteter:

Kari Fuglesang arbeider med registrering av museets objekter og forsendelse til Elverum.

Det utarbeides planer for renovering av midtfløya i museumsbygget. Denne skal etter planen stå ferdig til 200-års jubileet i 2025.

Slektsforskerdagen 29. oktober på Riksarkivet

Venneforeningen har fått invitasjon fra Slekt og Data, avd. Oslo/Akershus om å delta på *Slektsforskerdagen 2022, lørdag den 29. oktober på Riksarkivet.*

Årets tema: «Slektens hemmeligheter».

Venneforeningen deltar med stand på Riksarkivet i Oslo denne dagen.

Status som gjelder utvikling av hjemmesiden

Alex og Erling har gjort en jobb med hjemmesida i vinter. Det er kjøpt noe eksterne tjenester. Hjemmesida er nå «oppe og går».

Nå er det behov for å få tatt hjemmesida i bruk. Flere må lære å bruke sida og legge ut stoff. Om å gjøre å få ei levende hjemmeside. Alex ønsker bl.a. å overføre hvalfangerintervjuene

Litt om penger også

Venneforeningen har hatt en del utgifter det første halvåret, men virksomheten har p.t. ca 17.000 kr i banken.

Innkalling av medlemskontingent for 2022 blir sendt ut sammen med distribusjonen av Brev hjemmefra nr 2/22 den 24. juni.

Dessuten får venneforeningen noe penger fra Hvalfangerforeningen for prosjektet «Hvalfangerne forteller».

Gullgraverekspedisjonen fra Trøndelag:

Drømmen om gull og rikdom for 170 år siden

Hentet fra: Sveinung Havik, Levanger historielag 1985, og Jostein Molde, Verdal historielag 2000

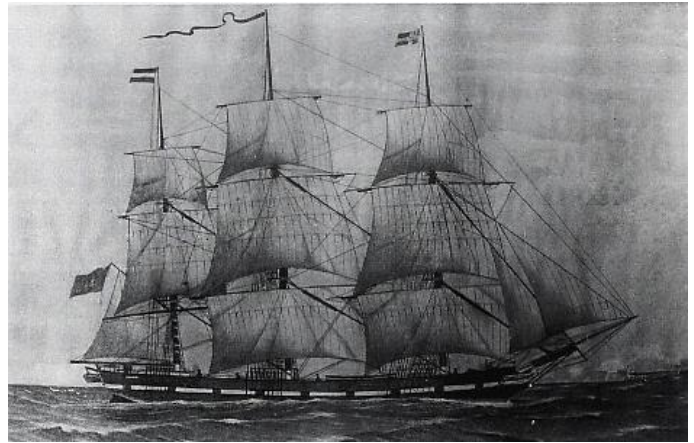
Bearbeidet av Ola Syverinsen, juni 2022

Det var lørdag den 26. oktober 1850, og fregatten *Sophie* lå klar på Trondheims red. Et par tusen mennesker hadde samlet seg for å ta farvel med ekspedisjonen som skulle til California for å grave gull. Dagen før avreisen hadde passasjerene gått til nattverd i Vår Frues Kirke der prestens Wexelsen holdt en gripende tale. På kaia ble *Farvel til Hjemmet* sunget etterfulgt av to taler. Den ene talen ble holdt av Nils Ulrich Collin Tischendorf, redaktør av *Nordre Trondhjems Amtstidende* i Levanger. Han var hovedmannen bak denne ekspedisjonen som nå var klar til å dra. Den andre ble holdt av gårdbruker Anton Finne fra Frol utenfor Levanger. Han var den andre av de tre karene som startet prosjektet, og den tredje var farger Ole Eide også fra Levanger. Skipet lettet anker utpå ettermiddagen med godt vær og gunstig vind. Det ble saluttert både fra skipet og fra land da skipet stevnet ut fjorden.

Avreisen var avslutningen på flere måneders forberedelse, som på sett og vis kan sies å være første akt i et drama i tre akter. Den andre akten er selve reisen og ankomsten til et fremmed land, mens hjemkomsten er tredje akt.

Ekspedisjonen var egentlig ikke noen utvandring – hensikten var å finne gull og å vende tilbake igjen til Norge med

rikdommene. At målene ikke ble oppnådd, er en annen sak.

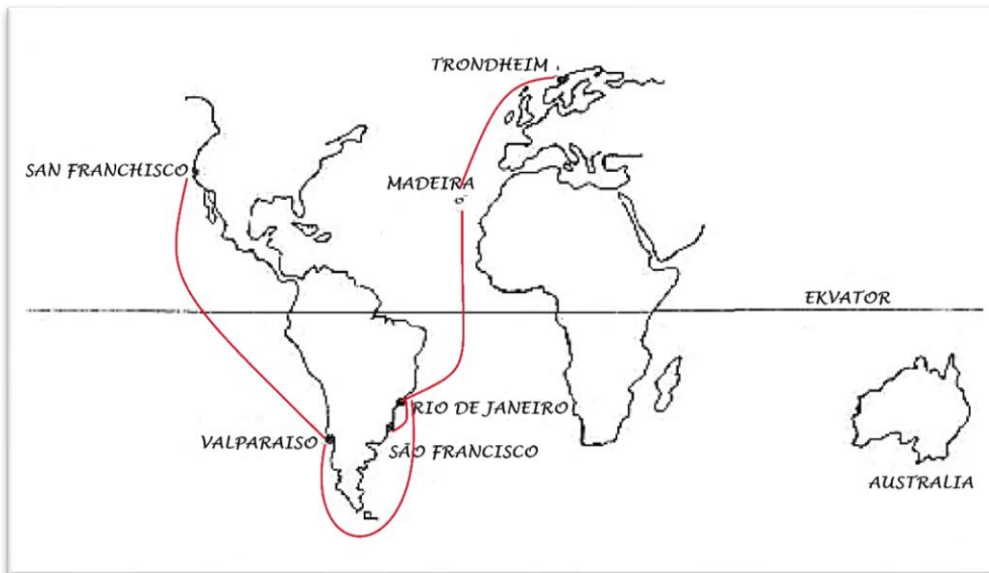

Fregatten Sophie som gullgraverne reiste med i 1850

Forhistorie og planlegging

Ryktene om gullfunn i California nådde Europa senhøsten 1848, og våren 1849 var de norske avisene fulle av historier om gull og gullfunn. Avisredaktør Tischendorf ble oppslukt av disse historiene og fortellingene om folk som strømmet til Amerika for å lete etter gull. I avisene ble det også avertert med skipsleilighet til California fra norske havner.

Dette eventyret ville Tischendorf være med på. Men han ville være organisator, ikke gullgraver. Han allierte seg med to andre fra Levanger, herrene Finne og Eide. I avisa si inviterte han til å utruste en gullgraverekspedisjon til California. Invitasjonen var datert 19. januar 1850, og den ble trykket i flere andre aviser også. Tanken var at ekspedisjonen skulle finansieres gjennom etablering av et aksjeselskap. Hver aksje skulle lyde på 100 eller 120 spesidaler, alt etter hvor kostbar

Ekspedisjonens reiserute

ekspedisjonen ble. Det ble satt et tak på 100 aksjer. Utbytte av gullgravingen skulle deles mellom aksjonærene og deltagerne. Kravet til deltagerne var at de skulle være sjøfolk, arbeidere, naturkyn- dige, lege og prest, og videre at de måtte være ordentlige, edruelige, arbeidsomme og karakterfaste folk.

Ekspedisjonen skulle utrustes med provi- ant for ett år, og det skulle leies et skip for to eller tre år. Skipet skulle ta med varer som var lett omsettelige i San Francisco, f.eks. bygningstømmer. En hovedbegrun- nelse for ekspedisjonen var at fedrelandet trengte penger som det var behov for in- nenfor vitenskap, kunst, industri og andre næringer. Aldri hadde det frembudt seg en bedre mulighet enn gjennom denne ekspe- disjonen, mente innbyderne til aksjeteg- ning.

Ved den første generalforsamlingen i Trondheim 22-23. april 1850 var det kom- met inn 13.000 spd. fordelt på 160 aksjo- nærer. Det var forventet ytterligere

tegninger, så full- tegning ble satt til 15.000 spd.

Ved neste general- forsamling 24-25. juni 1850 var kapita- len oppe i 16.000 spd. Deltagerantallet ble redusert fra 100 til 80 under sterke protester. Det ble plukket ut 86 perso- ner som skulle få

være med, men i august ble ytterligere 20 plukket ut. Det ble vedtatt å kjøpe et skip, eventuelt leies dersom kjøp ikke var mu- lig. Avreisen ble satt til august.

En av deltagerne – handelsbetjent Rolf E. Lyng fra Trondheim – fikk fullmakt til å kjøpe et skip. Han reiste til Hamburg sam- men med en sakkyndig, for å se på det ski- pet som etter anbudene var det gunstigste. De kjøpte fregatten Sophie av Godeffroy & Sohn, og skipet ble ført til Trondheim.

Nytt avreisetidspunkt for ekspedisjonen fra Trondheim ble satt til oktober, og både deltagere og aksjonærer ble bedt om å inn- finne seg i byen innen den 30. september. Da ble den siste generalforsamlingen av- holdt. På denne forsamlingen var 200 ak- sjonærer representert. Skipet hadde ennå ikke innfunnet seg, men det hadde forlatt Hamburg den 25. september og var ventet til Trondheim hver dag som helst. Det ble valgt en sentralkomite som skulle ta seg av de løpende forretninger i den tida eks- pedisjonen varte. De fem personene i denne komiteen var kjøpmann H. T. Knudtson, doktor Lindeman, gullsmed Jonsen, Ole Eide og Anton Finne.

*Colonia Dona
Francisca i 1866*

Da avreisedagen kom var det 106 deltagere som gikk om bord på fregatten Sophie.

Reisen og ankomsten

Reisen skulle gå over Atlanterhavet, rundt Kapp Horn og opp Stillehavet til San Fran-

cisco. Det gikk bra over Atlanterhavet, til tross for stormfullt vær i perioder.

Julekvelden var de kommet til Madeira, og der inntok de julegrøten. Den 20. januar 1851 anløp de Rio de Janeiro. Dette skulle være en kort stopp for å ta inn mer kull og proviant.

Etter en uke i Rio de Janeiro nektet imidlertid kapteinen på skipet å seile videre, under påskudd av at skipet ikke var sjødyktig nok til å fortsette reisen. Dette protesterte deltagerne kraftig på, men til tross for at det ble holdt besiktigelse uten at det ble påvist alvorlige svakheter på skipet, sto kapteinen på sitt. Skipet ble kondemnert og solgt for 1800 spd. En del utstyr ble solgt for 500 spd.

Selskapet var nå i en svært vanskelig situasjon. Det ble forsøkt å skaffe mer penger fra Norge for å kunne fortsette reisen videre til California. I mellomtiden ble deltagerne overlatt til seg selv. Det tærte hardt på proviant og midler. Pengene for

skipet og utstyret ble fordelt på deltagerne etter at kapteinen og mannskapet hadde fått sitt. Så ble selskapet oppløst. I brev hjem reiste flere av deltagerne kritikk av kapteinen som de mente var et «daarligt Subject». Etterlatt til seg selv i Rio var nå gode råd dyre for deltagerne.

Noen tok første båtmulighet hjem til Norge, mens andre forsøkte å ta seg videre til California på egenhånd. De fleste – 74 av dem – takket i februar ja til et tilbud fra landkompaniet Schröder & Co om å slå seg ned som kolonister i Brasil. Dette var i Santa Catarina et stykke sør for Rio de Janeiro. I mars 1851 reiste de i fem dager med båt fra Rio til den lille byen São Francisco. Herfra reiste de med en annen båt en mils vei innover i landet til de var fremme i kolonien Donna Francisca. Her ligger byen Joinville i dag. Litt tidligere på dagen hadde det kommet en båtlast med 107 tyske kolonister.

De tok nå fatt på arbeidet med å rydde skog, bygge hus og dyrke opp jord. Men dette var tungt arbeid og dessuten var klimaet uvant og usunt. Mange ble tidlig syke av tyfus og dysenteri. I løpet av de tre første månedene døde fire av dem, senere døde også andre. Dette førte til at mange deltagere etter hvert forlot stedet. Tretten av dem reiste så snart muligheten ga seg, og ved utgangen av 1852 hadde trolig så mange som 46 deltagere gitt opp kolonistlivet og forlatt stedet. En norsk prest som besøkte stedet i 1854, nevnte at det var 9 deltagere igjen på stedet. En beretning fra konsulatet i 1862 meldte at det nå var kun 7 nordmenn igjen i Donna Francisca og området rundt. Disse hadde arbeidet seg frem til en viss velstand, og hadde giftet seg med brasilianske kvinner. En av disse skal ha opplyst at noen av dem som dro videre til California, fortsatt oppholdt seg der og hadde det ganske bra, mens andre hadde reist hjem til Norge med gullformue.

Hjemkomst og etterspill

De fleste av deltagerne i ekspedisjonen antas å ha kommet tilbake til Norge etter hvert. Det fins ikke noen sikker oversikt om dette, men historien til kolonistene har vært sporbar. De fleste som dro videre til California ble bare delvis registrert når de ankom San Francisco, så derfor er det lite informasjon om disse.

Det var en del kritikk av ekspedisjonen hjemme i Norge i forbindelse med oppspillet, både fra enkelte aviser og fra enkeltpersoner. En skulle tro at denne kritikken ville bli mye kraftigere etter at fiascoen ble kjent, men avisene bærer ikke preg av dette. Nordre Trondhjems

Amtstidende (i 1851) trøstet seg i alle fall med at «Ekspeditions-Foretagendet ei var et Foster af Vindesyge, men et nationalt Foretagende, hvis Formaal var at kunne gavne Fædrelandet i denne Trangens og Forknythedens Tid», og det ble opplyst at sentralkomiteen i Trondheim hadde skrevet til den norsk-svenske konsul i Rio de Janeiro for å få nærmere rede på situasjonen for deltagerne. Ennå i 1854 var avisa av samme mening.

Joinvilles byvåpen – nederst til venstre Norges riksvåpen (litt norsk)

I Christiania-Posten den 8. november 1854 meldes det fra Horten at Johannes Hansen Bakke er kommet hjem fra California «for nogen tid siden». Han har gjort «Lykke i Guldlandet», men kritiserer styret for ekspedisjonen for å være udugelige. Det er aldri blitt fremlagt noe regnskap fra verken utrustningskomiteen eller sentralkomiteen, og han tror at det blant aksjonærene er et ønske om at dette blir gjort.

Det er usikkert hvor mye opprydding som ble gjort, men det ble gjort forsøk på dette.

En av aksjonærene i Singsås var representant for alle småaksjonærene i bygda, og han tok vare på en oversikt fra 1859. Denne inneholdt en oversikt over 59 personer som hadde skutt inn forskjellige småbeløp – til sammen 250 spd. Det ser ut til at de fleste har fått tilbake tiendeparten av innskuddene.

Hvordan det gikk med de tre initiativtagerne er ikke så godt kjent, men Finne og Eide var med i sentralkomiteen, og slik sett måtte de være med og ta ansvaret for den videre skjebnen til aksjeselskapet. De fortsatte ellers sin virksomhet på Levanger. Hva Tischendorf angår, så ble han avløst som redaktør allerede i 1850, og var en tid lærer ved borgerskolen i Levanger som ble opprettet i 1851. Utpå sommeren i 1855 pakket han sine saker og forlot byen. Hvordan han tok fiaskoen med ekspedisjonen er ikke kjent, men den var jo hans hjertebarn, og det ville være rart om han ikke ble skuffet over resultatet. Han bosatte seg i Svelvik der han var bestyrer for den kommunale borgerskolen fra 1860 til han døde i 1870, 54 år gammel.

Noen som kom seg til gullfeltene

Vi har opplysninger om noen som virkelig kom seg til gullfeltene i California. Tre av dem var *Theodor S. Støp* fra Skogn, *Johannes Hansen Bakke* fra Horten og *Lars F. K. Buch* fra Surnadal. Disse tre var i kolonien i kun tre uker. Fra Rio de Janeiro tok de seg hyre på en båt til Valparaiso i Chile, var der i tre måneder, og tok seg

nytt hyre med en amerikansk skonnert. De kom til San Francisco den 14. januar 1852, og derfra tok de seg inn i landet til gullfeltene i Gold Country.

Theodor S. Støp, Skogn (1828-1911)

Støp fant raskt ut at han ville arbeide på egen hånd, og skriver i september 1852 at han har tjent 800 dollars og at han regner med å tjene 1.000 dollars til neste år. Hele tiden har han i tankene at han vil vende hjem til Norge og leve et uavhengig liv der. Han kom hjem i begynnelsen av 1854, og han skal ha fremvist gullstykker som bevis på at han hadde lyktes i California.

Norske poststeder i Amerika:

Det første norske settlementet i Midtvesten

Av Dag Henriksbø

Norway er en liten landsby i Mission Township, LaSalle County, Illinois ved Highway 71. Den har ca. 350 innbyggere og ligger i et jordbruksområde der farmerne for det meste dyrker mais og soya-bønner. Dette lille stedet har en sentral plass i den tidlige norske bosettingen i Nord-Amerika og dets historie kan føres tilbake til 1825, da den organiserte norske utvandringen til Nord-Amerika tok til.

Sluppen Restoration seilte fra Stavanger, symbolsk nok den 4. juli, med 52 utvandrere om bord. De fleste var kvekere, haugianere og personer som sympatiserte med disse fra Rogaland. Motivet var i første rekke ønske om fullstendig religiøs frihet, for livet til de kristne minoritetene i Norge var vanskelig da konventikkelplakaten, opphevet først 1842, forbød lekmen å holde oppbyggelige møter uten sogneprestens godkjenning. Men også utsiktene til bedre økonomiske og materielle kår samt eventyrlyst hadde betydning for valget.

Etter en eventyrlig og vellykket overfart ankom de New York 8. oktober, der Cleng Peerson ventet. Han hadde reist over tidligere og ordnet med jordeiendommer til dem nord i staten New York. Under hans ledelse dro flesteparten to uker senere med dampskip opp Hudson River til Albany. Derfra gikk ferden, på prammer trukket av hester på Erie Canal som hadde

blitt åpnet samme året. Kanalen løp fra Albany til Buffalo ved Lake Erie, var 585 km lang og passerte 36 sluser. Den var en viktig forbindelse til Great Lakes og Midtvesten for varetransport og som ferdselsåre for innvandrere, og fikk stor betydning for den kommersielle og industrielle utvikling av delstaten New York.

I landsbyen Holley ”mønstret” de av og gikk til fots 40 km til sitt nye hjem i Murray ved Lake Ontario. I 1837 fikk området navnet Kendall etter lederen for det amerikanske post- og telegrafvesenet, Amos Kendall.

Brev (utsnitt) med frimerke og særstempel som markerer 100 års jubileet for starten på den organiserte norske innvandringen til Amerika.

Livet i dette første norske settlementet i Amerika ble ikke lett for nybyggerne. De slet med å rydde dyrkningsland i den tettvokste skogen. Jorden var dessuten dårlig egnet til jordbruk, klimaet var utfordrende og de ble ofte rammet av sykdom. Cleng Peerson fikk etter noen år vite at et område med godt jordbruksland lenger vest

snart skulle legges ut for statlig eiendoms-
salg. Han dro derfor i 1833 av sted på en
befaring. Cleng gikk til fots på gamle in-
dianertraseer gjennom Ohio, Indiana og
fram til Chicago, som den gang var et
myrområde der det bodde ca. 100 mennes-
ker. Derfra dro han videre ca. 110 km sør-
vest til LaSalle County i Illinois.

LaSalle County 1903.

Han kom til et område som lå langs elven
Fox River ca. 20 km oppover fra elvemø-
tet med Illinois River. Dette var på som-
meren, og det gressrike, blomstrende præ-
rielandet, viste seg fra sin vakreste side.
Det fortelles at Cleng en kveld la seg un-
der et stort tre og sovnet dødstrett. I

drømme var han hovedpersonen i en har-
monisk framtid og så for seg dette nyopp-
dagede området noen årtier senere. Den
ville prærien var da blitt forvandlet til et
europesk kulturlandskap, og han kunne
betrakte det med vakre kornåkre og rike
frukthager. Staselige gårder med hoved-
hus og driftsbygninger var reist over hele
det store prærielandet, røyken steg fra
skorsteinene, og i husene bodde det
velstående og lykkelige mennesker.
Innimellom kornåkrene var det gress-
marker, hvor det gikk store flokker av
kveg og beitet. Cleng vendte opp-
glødd tilbake til Murray og snakket
overtalende om et fritt og frodig land
i Illinois. Allerede neste sommer le-
det han en gruppe på seks familier til
Fox River-området og i løpet av de to
kommende årene flyttet de fleste
norske nybyggerne dit.

Før de norske nybyggerne kom til
Fox River-området var det villmark
og best kjent under navnet Mission
eller Mission Point, etter metodistmi-
sjonæren Jesse Walker som omtrent ti
år i forveien hadde begynt å drive mi-
sjonsvirksomhet blant Pottawatomie
indianerne. Nå var indianerne drevet
vekk og landområdet hadde status
som regjeringsland og var fra 1833
blitt åpnet for bosetting.

Nybyggerne fikk kjøpe jord av staten Illi-
nois for 1,25 dollar pr. acre (4 dekar). De
fleste sikret seg en kvart seksjon. Begrepet
seksjon ble et sentralt ord i den ameri-
kanske bosettingshistorien og springer ut
fra prinsippet for oppmålingen av landet.
Etter hvert som stadig nye deler av konti-
nentet fikk status som amerikanske

Særstempel 1984 som markerer 150 års jubileet for den norske bosettingen i Fox River.

territorier og senere ble innlemmet som stater i unionen, ble de oppmålt.

Landet ble delt i kvadratiske seksjoner, grensen fulgte himmelretningene nord-sør eller øst-vest, og hver seksjon var fastsatt til en engelsk kvadratmil. Store deler av USA ble til et land av strake linjer og rett-vinklede eiendommer. Dette ble igjen bestemmende for utstykkningen når jorden skulle selges videre. Den vanligste størrelsen på en nyetablert farm var en kvart seksjon, 160 acres.

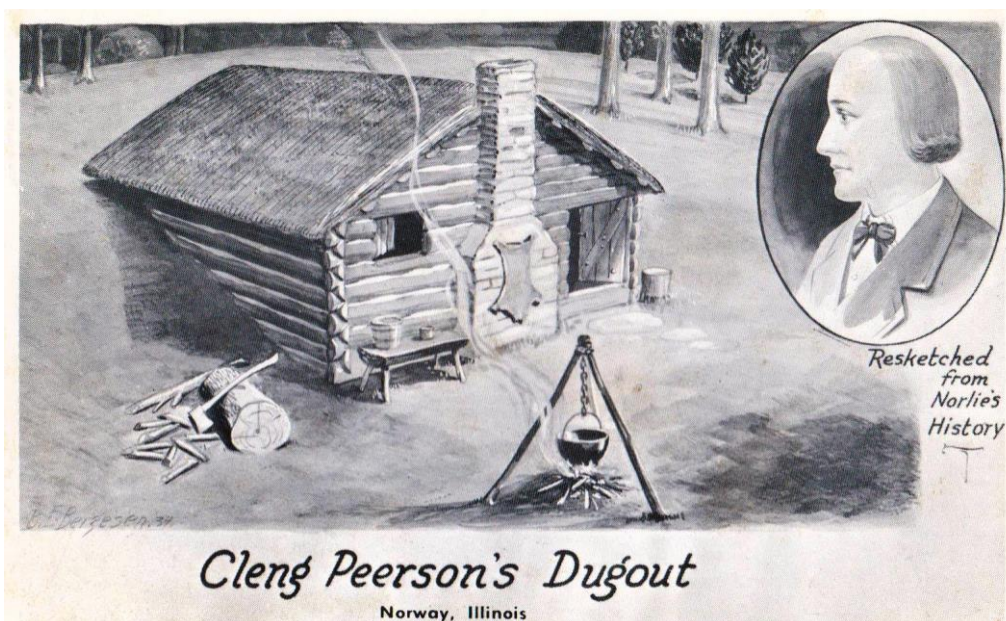
Således ble i 1834 det andre norske settlementet i Amerika, og det første i Midtvesten, grunnlagt. Det ble hetende Fox River-settlementet. Til forskjell fra forholdene i Murray, flyttet nybyggerne nå inn i et landskap med store treløse områder. På de lett kuperte viddene var det nesten bare gressvekst og jorden var for det meste uten røtter og stein. Skogen som fantes

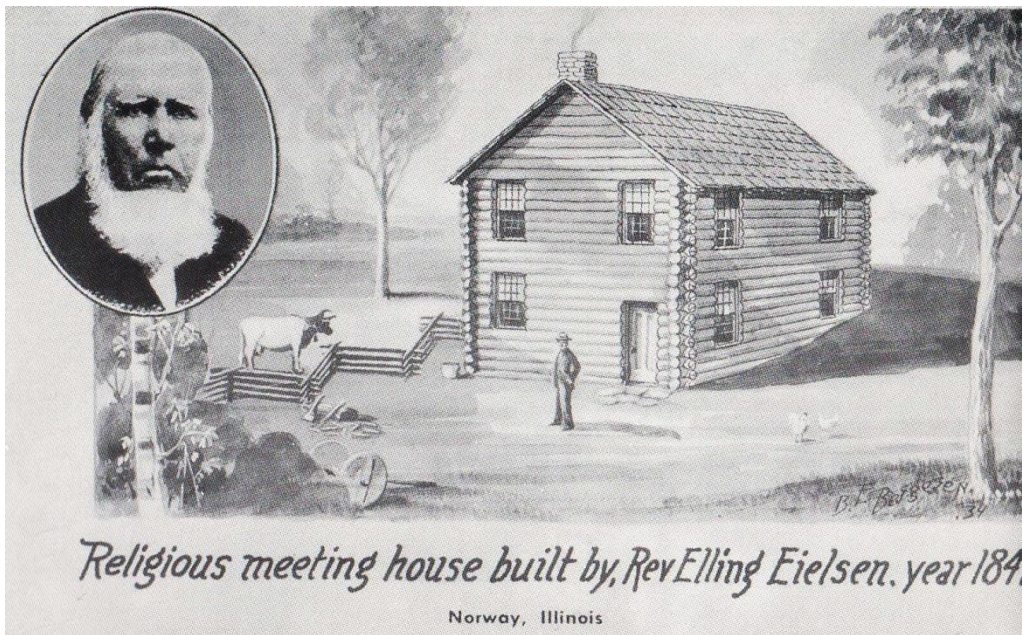
innimellom og helst langs elveløpene, var ikke mer enn de trengte til byggematerialer og fyringsved. Området hadde dess-

uten et skrånende terreng, som gav naturlig drenering og mindre overvann og sump i flomperioder.

Boforholdene og helsetilstanden var for mange av nybyggerne dårlig den første tiden. Tross dette økte befolkningen i Fox River-området sterkt de påfølgende årene, blant annet på grunn av forventninger om verdistigning på landområdet når den planlagte kanalen fra Chicago til Illinois River i LaSalle County ble ferdig, og fordi det grøderike prærielandet med sparsom skogvekst var lett å dyrke. Oppmuntrende brev fra nybyggerne til hjemlandet samt Knud Slogvigs "misjonsreise" til Norge i 1836 bidro sterkt til å påskynde utvandringen fra Norge til Fox River.

I løpet av noen få år ble imidlertid den beste og billige jorda Fox River-dalen tatt,

blant annet fordi spekulanter kjøpte opp store landområder for å selge videre til høyere priser. Nyankomne nybyggere søkte da først etter jord i tilgrensede områder helt til det var fullt også der. De neste måtte søke enda lengre vekk fra Fox River.

Fox River-settlementet spredte seg etter hvert over flere township i LaSalle County. Det fungerte i mange år som gjennomgangssted og modersettlement for norske innvandrere på vei vestover. Her traff de landsmenn som hadde kommet gjennom den første bosettingsfasen og som kunne gi rådgivning og ofte tilby nyankomne lønnet arbeid før de dro videre. Av disse var Rue-følget fra Tinn i Telemark som ankom en septemberdag 1837. I følget var den 10 år gamle Jon Torsteinson Rue, som voksen ble kjent som Snowshoe Thompson. Året etter dro de videre til Shelby County, Missouri.

På den tiden slo også mormonismen kraftig rot i settlementet. Gudmund Haugaas som var haugianerpredikant i Norge og var blant pionerene som kom over med Restoration, konverterte til

mormonismen etter ankomsten til Amerika. Han dannet en mormonmenighet i Fox River-settlementet. I 1845 hadde denne menigheten henimot 150 norske medlemmer.

I 1839 hadde den haugianske bots- og vekkel-

predikanten Elling Eielsen ankommet Fox River etter å ha utvandret samme år. Han bygde straks et forsamlingshus av tømmer som ble benyttet til kirkegang. I 1843 ble han ordinert til prest som den første norske lutherske presten i Amerika. Eielsen etablerte i 1846 Evangelical Lutheran Church in America, også kalt Eielsens Synode, som var det første norske lutherske kirkesamfunnet i Amerika.

I 1847 brant forsamlingshuset ned og det ble til erstatning oppført en kirke, Hauge Lutheran Church, ved den lille landsbyen Norway som vokste fram i 1840-årene. Kirken var i bruk til gudstjenester og andre kirkelige sammenkomster fram til 1918. Da fusjonerte Hauge Lutheran Church og Fox River Lutheran Church og gudstjenestene ble deretter holdt i Fox River Lutheran Church, ca. 4 km sørøst for Norway. Hauge Lutheran Church ble benyttet til diverse kirkelige samlinger og andre arrangementer.

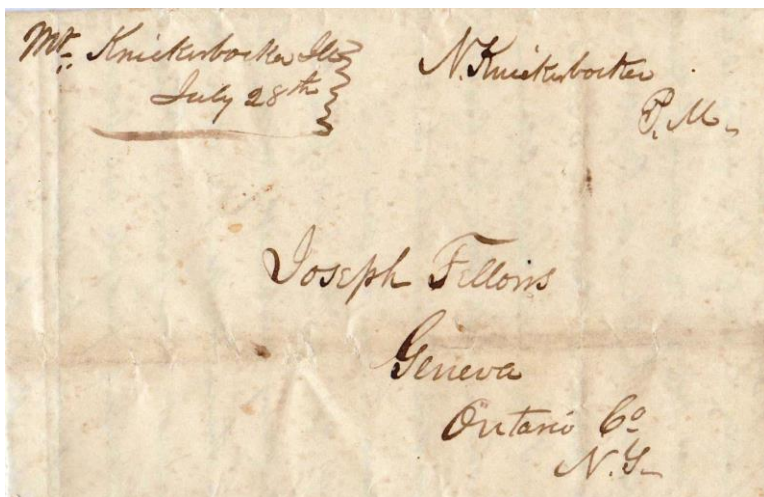
Kart (utsnitt) 1876 over Mission Township som ble organisert 1850.

oppført og butikker og andre virksomheter etablert.

Den 15.03.1843 ble det opprettet et postkontor med navnet Mount Knickerbocker etter den første postmesteren, Nelson Knickerbocker. Abram Keefe overtok som postmester 28.01.1846.

Norway: Landsbybilde fra siste halvdel av 1800-tallet

Landsbyen Norway ble etablert i seksjon 33 på eiendommen til den norske innvandreren Andrew Osmondson, øst for elven Fox River og på en liten høyde like ved det stedet der Cleng hadde sin drøm. Landsbyen fikk sitt navn som følge av den store andelen norske bosettere i området. Bygninger ble

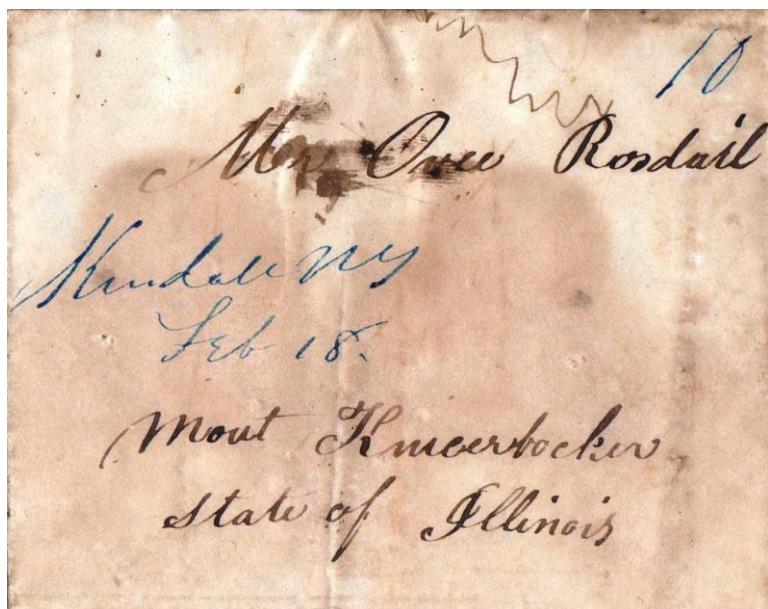

Folded Letter Sheet (FLS) med fire interessante, godt lesbare sider, "avstemplet" med manuscript postmark Mount Knickerbocker post office, IL 28.07.1844 og sendt til Geneva post office, New York. Brevets avsender er postmester Nelson Knickerbocker. Porto er ikke påført ettersom postmesteren på den tiden kunne sende brev portofritt, dvs. postmesterens signatur

tjente som porto. Brevets mottaker Joseph Fellows, var postmesterens onkel. Han var sentral ved den norske bosettingen i Murray og Fox River. Fellows var kveker og agent for eiendomsselskapet Pulteney Estate, som forvaltet mye salgbart land i den nordvestre delen av staten New York. Da Cleng Peerson i 1821-24 søkte etter land til pionerene som skulle utvandre med Restoration kom han i kontakt med Fellows. Fellows formidlet kjøpet av eiendommene i Murray-området ved Lake Ontario og behandlet bosetterne hensynsfullt ved å gi dem henstand med nedbetaling av gjelden til selskapet. Det var visstnok

Joseph Fellows som informerte Cleng Peerson om landområdene i Illinois som skulle legges ut for statlig eiendomssalg. Han skjønnte hvor interessant Fox River området var og ble med i følget som dro dit fra Murray i 1835. Fellows var ingen bosetter eller farmer, men en pengesterk agent, og dette området kalte fram storinvestoren i ham. Han sikret seg en eiendom på 28000 dekar med fruktbar og salgbar jord på nordvestsiden av Fox River. Selv om Fellows var de norske bosetternes venn og hjelper, var han også en del av agentvesenet, et uvesen sett fra fattige bosetteres side.

Folded Letter Sheet (FLS) "avstemplet" med manuscript postmark Kendall post office, NY 18.02.1846 og sendt til Mount Knickerbocker post office, IL. Porto for brev ($\leq 1/2$ oz) innenlands (IL) var 10 cents fra 1.7.1845 til 30.07.1851 for avstander over 300 miles. Brevets mottaker var Ove Rosdail, der etternavnet er en amerikanisering av familienavnet Rossadal. Han var født Ove Danielsen 4.12.1809 i Tysvær, Rogaland og en av utvandrerne

(slupperne) som seilte over havet med Restoration i 1825. Ove utvandret sammen med foreldrene Daniel Stensen Rossadal og Britha Ovesdatter Rossadal og 4 søsken fra gården Rossadal i Tysvær og slo seg ned i Kendall-settlementet. Han dro derfra med sin familie til Fox River i 1835 og ble blant de mest drivende i Fox River-settlementet. Han holdt vertshus for veifarende samtidig med at han var farmer. Dertil var han snekker, grovsmed og kom til velmakt ved å bygge kanalbåter i byen Ottawa ved Illinois River. Ove Rosdail ble omtalt som en hedersmann, flittig, nøysom og en fredsstifter ved tvister. Han døde 30.12.1890 og er gravlagt i Norway Cemetery, LaSalle County.

Artikkelen fortsetter i neste utgave: Brev hjemmefra 3/22

Utvandring og design

Scandinavian Design og USA 1890-1980

Nancy L. Coleman

Nordisk design er kjend i Norden og USA for sine enkle linjer og fokus på funksjon og komfort. Bruken av lys og naturmaterialar er viktige kjenneteikn; bruksgjenstandar skal passe inn i og spele saman med naturen. Eit viktig mål er å skape eit harmonisk miljø med kvalitetsgjenstandar som har lang levetid i eit bruksvennleg og enkelt heimemiljø, som ikkje ber preg av eit prangande og unødvendig forbruk.

Nordisk design er eit felles skandinavisk fenomen, med sterke bidrag frå Danmark, Finland og Sverige i tillegg til Noreg. Rørsla vart særskild kjend på 1930-talet og framover, med vekt på dansk, finsk og svensk design. Men sterke røter finn vi i den norske nasjonalromantikken og interesse for folkekunsten i møblar, gjenstandar og arkitektur (ca. 1840-65), og den norske drakestilen (1880-1910) med inspirasjon frå vikingtid.

Utviklinga av skandinavisk design fell saman med utvandringa frå Norden, som skapte viktige møteplassar mellom nordisk design og designarar i Amerika, og grunnlegging av designskolar og designgjenstandar på begge sider av Atlanterhavet. Ei ny utstilling på Nasjonalmuseet tek for seg den nordiske designrørsla i perioden 1890-1980, og er eit samarbeid mellom Los Angeles County Museum of Art, Milwaukee Art Museum, Nationalmuseum i Stockholm og Nasjonalmuseet i Oslo. I Oslo opna utstillinga 3. mars og

står til 7. august 2022. Nasjonalmuseet har også gitt ut katalog med interessante artiklar og lekre bilde frå utstillinga.

Utstillinga er utforma utifrå ei forståing av «Scandinavian Design» som ein konstruksjon bygd rundt ulike førestillingar om form og funksjon av gjenstandar og feltet rundt desse, noko som omfattar handel, økonomi, politikk og diplomati. Design er ei form for kommunikasjon med utveksling av erfaringar og idear mellom dei som vandra ut og dei som vart igjen. Dei som vandra ut, men kom tilbake og held fram med yrkeslivet i Norden, er også ein viktig del av dialogen og påverknaden fram og tilbake mellom Norden og USA.

Verdsutstillinga i Chicago i 1893

Verdsutstillinga i Chicago i 1893 vart ein tidleg inspirasjon for formidling av nordiske designtradisjonar, med vekt på arven frå vikingtid og folkekunsten. Den norske paviljongen, utforma som ei stavkyrkje og i drakestil, vekte oppsikt. Denne bygningen er ein av få frå verdsutstillinga

Kopi av Gokstadskipet (offentleg eige)

som framleis eksisterer. Den sto på Little Norway i Blue Mounds, Wisconsin, fram til museet stengde i 2012, men i 2015 reiste norske handverkarar over dammen

og tok bygget frå kvarandre, og så vart det frakta til Orkdal der det står i dag.

Ein kopi av Gokstadskipet vart bygd i Sandefjord, døypt «Viking», og ført over Atlanteren til Chicago. Chicago-utstillinga skulle feire minnet om Christopher Columbus og «oppdaginga» av Amerika i 1492. Men nordmenn meinte sjølv sagt at Leiv Eiriksson hadde oppdaga Amerika alt i år 1000, og dei fekk sagt sitt ved å segle «Viking» over havet til utstillinga. Amerikanarane fann drakestilen spennande og eksotisk. Sølvprodusenten Gorham for eksempel laga ein blomstervase i sølv utforma som eit vikingskip.

Den norske paviljongen, verdsutstillinga i Chicago 1893. Foto: *University of Chicago Photographic Archive, apf3-00040, Special Collections Research Center, University of Chicago Library.*

På verdsutstillinga var det eigen kvinne-paviljong, og norske kvinner fekk vise fram arbeidet med kvinnesak i Noreg. Norsk Kvinnesaksforeining engasjerte Frida Hansen til å lage vevnad over temaet kvinners rettar og plass i samfunnet. Teknikken til Frida Hansen var nyskapande, og arbeidet hennar vart vist fram i USA på

tidleg 1900-talet, organisert av norskamerikanaren Berthea Aske Bergh. Veggteppet «Lovetann» kan ein beundre på utstillinga i Oslo.

Rosemåling kom på moten i Det norske Amerika i denne tida. Det skal vere Per Lysne (1880-1947) frå Lærdal i Sogn som slo seg ned i Stoughton, Wisconsin, som gjorde kunstforma populær. På utstillinga er det ein flott stol som han laga saman med møbelsnekkaren John Lund. Lysne vart særskjend for smørbrødfatet som han produserte. Dette kan ein også sjå på utstillinga.

Formidling av skandinavisk design og banebrytande designutdanning på ein ny skole

Utover 1900-talet fekk Sverige, Finland og Danmark stor påverknad på utviklinga av skandinavisk-inspirert design i USA. I 1927 hadde Metropolitan Museum of Art i New York utstilling om moderne svensk formgivning kalla *Exhibition of Swedish Contemporary Decorative Arts*. Gjenstandane på utstillinga vart etter kvart selde, og ein av kjøparane var George Booth, som grunnla Cranbrook Academy of Art utanfor Detroit, Michigan, saman med kona Ellen i 1927. Ekteparet Booth engasjerte fleire leiande nordiske kunstnarar som lærarar på Cranbrook. Den finske arkitekten Eliel Saarinen teikna fleire bygg for Cranbrook, og kona Loja som vevde, dreiv Studio Loya Saarinen. Norske steinhoggarar vart engasjerte i byggearbeidet. Fleire lærarar og studentar kom frå Norden. Saarinen rekrutterte den svenske bildehoggaren Carl Milles, keramikaren Maija Grotell og tekstilkunstnaren Marianne Strengell, begge frå Finland. Den

norske arkitekten Are Vesterlid studerte på Cranbrook i 1952, og gullmeden Gudmund Elvestad 1959-60. Cranbrook utdanna USAs viktigaste designarar, og gjennom skolen fekk nordisk design stor påverknad.

Redaktøren av det amerikanske interiørmagasinet *House Beautiful*, Elizabeth Gordon, meinte at det skandinaviske bidraget til moderne design, var bidraget med stor B, og ho ville presentere det for amerikanske lesarar. Ho inspirerte Leslie Cheek som var direktør for Virginia Museum of Fine Arts til å lage ei vandrestilling. Utstillinga *Design in Scandinavia* byrja i Virginia i 1954 og vandra vidare til 24 museum i USA. Den viste eit idealisert bilde av skandinavisk design og konstruerte ei forståing om design som eit binde-middel mellom dei nordiske landa. Katalogen la vekt på at Nordens demokratisk grunninnstilling og tradisjon for omsorg i kvardagen, fokus på funksjonalitet og naturmaterialar heller enn luksus og mote, var grunnlaget for skandinavisk design. Det nære sambandet mellom designar, produsent og forbrukar, og at formgivarar i Norden var organiserte i sterke fagforbund, var avgjerande for suksessen. *Design in Scandinavia* sette besøksrekord fleire plassar og Scandinavian Design kom på dagsordenen i USA. Utstillinga førte til stor framgang i designeksport til USA, særleg frå Danmark og Sverige.

Skandinavisk design og internasjonal diplomati

Emnet design og diplomati har spesiell interesse for nordmenn. Sikkerheitsrådsalen i FN, der statsleiarar møtest for å løyse kriser og ta vare på verdsfreden, er

designa av den norske arkitekten Arnstein Arneberg. Da salen var ferdig, skreiv Arneberg at oppgåva hans hadde vore «å skape et rom med karakter og med gode holdbare materialer, i all enkelhet, som ikke bare representerte nåtidens uformelle smaksretning, men med et såpass nøytralt preg at det kunne forbli tidløst.» Dette var som ei programerklæring for skandinavisk design. Norsk designtradisjon fekk også spelerom i interiøret: tekstiltapet på veggar og gardiner designa av Else Poulsen for Johan Petersen Linvarefabrikk, motiv frå Per Krohgs fresker, og halmtapet designa av Klare Schee frå Biri. Noreg sto for oppussing av sikkerheitsrådsalen i 2013, og ein kan sjå gjenstandar frå den gamle og den nye salen på utstillinga. FNs første generalsekretær, nordmannen Trygve Lie, sørnga for at Danmark og Sverige også fekk designoppdrag i FN-bygget. Danmark fekk utforme salen for Tilsynsrådet og Sverige salen for FNs økonomiske og sosiale råd.

Etter andre verdskrig bygde USA nye ambassadebygningar i Stockholm, København og Oslo, og her ser ein den store påverknaden skandinavisk design har fått i omgivnadene der nordisk-amerikansk diplomati går føre seg. Arkitekten Susanne Wasson-Tucker, fødd i Wien, men vandra inn i USA i 1940, busette seg etter kvart i Stockholm og vart svært tonegivande i miljøet. Ho fekk oppdraget å utforme interiøret i ambassaden i Oslo, som var teikna av Eero Saarinen, sonen til Eliel Saarinen på Cranbrook. Eero Saarinen uttalte til tidsskriftet *Byggekunst* at den amerikanske ambassades bygning skulle vere eit hus i «kjole og hvitt». Det skulle vere kledd slik ein vil opptre om ein skal

representere sitt land korrekt. (*Byggekunst* 5, 1959) Som ambassade er tida nå ute for dette bygget. Men det er eit viktig signalbygg i Oslo og er nå freda av Riksantikvaren.

Amerika i Agder

Ein spesiell periode i norsk utvandringshistorie har bringa amerikansk design til Noreg. Folk frå Agder, særleg Lista og Kvinesdal, hadde svært høg migrasjon til USA, der dei fleste slo seg ned i Brooklyn. Folk reiste dit også etter andre verdskrig, og enkelte drog fram og tilbake mellom Brooklyn og Noreg. Når folk kom heim til Lista og Kvinesdal etter nokre år «over there», hadde dei med seg ting og idear som sette preg på miljøet. Snikkarar bygde hus inspirerte av amerikanske forbilde, og både «ranch houses» og «split-level houses» dukka opp i Noreg på 1950-talet. Folk kunne ta med seg fleire tonn med møblar og utstyr da dei flytte tilbake til gamlelandet, og snart fylte dei bestestova i Noreg med amerikanske lamper, grammofonar, salongar, møblar til kjøkkenet og badet, og bruksting. Designhistorikaren Thomas Hine kallar denne amerikansk 50-tals stilen for *populuxe* (popular + luxury). Stilen viste framstegsoptimisme og baud på masseprodusert luksus og glamour for folk flest. Typisk for denne stilen var feite kromkantar og polstra stolar med trekk i fargerik vinyl. Ein blankpolert dollarglis av ein bil med halefinne og sete i skai høyrte med i bildet. Mange fann stilen vulgær, men nordmenn elska den og vart massekulturens ambassadørar i norske bygder. Folk førestilte seg at det var slik alle filmstjernene i USA hadde det heime hos seg.

Skandinavisk design som protest mot Vietnam-krigen og miljøøydelegging

Uttekslinga av design-idear heldt fram gjennom 1960-åra. Amerikanske designarar studerte i Norden, og skandinaviske designarar hadde oppdrag i USA. Det vart ein utrueleg fruktbar periode, og det er vanskeleg å førestille seg at energien i skandinavisk handverk som ein ser i dag, ville ha utvikla seg utan påverknad frå amerikanarane frå 1960 og framover.

Men Vietnam-krigen og miljødebatten endra den politiske haldninga til mange kunstnarar. Blant desse var Kjartan Slette-mark, som laga kollasjar om Richard Nixon, *Nixon Visions*, som viste presidentens ansikt i komiske samansetningar, og Per Kleiva, som laga *Amerikanske sommarfluglar* som framstilte amerikanske helikopter under åtak i Vietnam.

Det kom sterke antiamerikanske verk frå heile Norden som fordømde krigen. Miljøøydelegging vart også eit viktig tema. Design gjekk frå å utstyre forbrukarane med ein moderne og behageleg livsstil til å gi dei sosialt samvit.

Nordiske designarar utvikla omsorg for borgarar med funksjonshemming, for menneske i verda som treng bistand, og for planeten med økologisk berekraft som mål. Mellom anna kom gjenstandar som var spesielt utvikla for barn, for eksempel Peter Opsviks *Tripp Trapp* stol. Miljø-rørsla har hatt mykje å seie for utviklinga av designfaget. Filosofen og fjellklatraren Arne Næss fekk ei uventa rolle her, da han gjekk i spissen for ei gruppe som såg kritisk på forhold mellom menneske og natur og mellom materiell og ikkje-materiell kultur. Arne Næss var ikkje designar, men han hadde lange opphald i Bay Area i California, som vart veksthus for økologisk design. Han var oppteken av å utvikle klatrereiskapar og -utstyr som var mindre

skadeleg for naturen, og han bidrog til skandinavisk design gjennom eit samarbeid med sivilingeniøren Nils Faarlund, som designa telt, rykksekkar og anna utstyr.

Utstillinga på Nasjonalmuseet viser at samspelet mellom utvandringa til USA og design har vore avgjerande for møblar og gjenstandar som vi omgir oss med i dag. Utstillinga gir høve til å reflektere over dette spennande fenomenet, og katalogen gir mange perspektiv på historia.

Foto frå utstillinga kan tingast frå Nasjonalmuseet ved Alv Gustavsen, alv.hagard.gustavsen@nasjonalmuseet.no

Eller telefon 91676358

Hjem, kjære hjem!

Nordmenn bygger hus i Det norske Amerika

Miranda Moen og Tore Lahn

Mandag, 30. mai arrangerte Norsk utvandremuseums venner og Norsk utvandremuseum temakveld om norsk-amerikansk byggeskikk.

Alle vet at nordmenn tok med seg kulturen sin når de vandret ut til Amerika. Fortsatt sier de «Uff da!» i passende – og upassende – situasjoner, eller bare når de har lyst til det. De steker lefse og arrangerer lutefiskmiddager i lag og festlige sammenhenger, eller for å utfordre skeptikere. Og de feirer 17. mai med

opptog med alle slags rare innslag, kanskje ikke på dagen, men på nærmeste helg.

Men hva slags forestillinger, kunnskaper og drømmer hadde norskamerikanerne når de bygget hus? Hva slags forbilder hadde norskamerikanerne når de designet disse boligene sine i Det norske Amerika? Så de for seg et hus som var tilsvarende det de hadde reist fra, eller ville de realisere drømmen om Amerika ved å bygge noe helt annet? Kanskje et hus som de oppfattet som typisk amerikansk og som kunne vise at de hadde lyktes og var blitt velstående?

Miranda Moen fra Minnesota har hatt Fulbright-stipend i år i regi av Norsk utvandrer museum og Arkitektur og designhøgskolen i Oslo, og forsket på norsk-amerikansk byggeskikk. Miranda er utdannet innen arkitektur og design, og er i ferd med å kvalifisere seg til å få bevilgning som arkitekt, som er en beskyttet tittel i USA. Men hun har allerede stiftet eget firma, MO/EN.

Prosjektet hennes i Norge tar for seg sosial klasse, kulturarven og bygdetilhørighet, og ser hvordan de norske tradisjonene viser seg i husene bygd av norskamerikanerne. I foredraget sitt viste hun likheter og forskjeller mellom husene særlig på Østlandet i Norge og i Det norske Amerika. De fleste av oss ser for oss en laftet stue på en norsk-amerikansk gård på prærien, en enkel bolig med ett rom og loft. Denne likner ikke mye på husene i Norge, verken på husmannsstuer eller våningshus. Disse husene var heller ikke tilfredsstillende bygningsmessig i lengden. I Norge laftet folk slike hus av tømmer fra furu eller gran, men i Midtvesten måtte de bruke eik, som ikke egner seg så godt. Treslaget er hardt, og det blir mange sprekker i veggene.

Snart bygde folk et nytt hus, og da brukte de en teknikk utviklet i Chicago som heter «balloon framing» med utvendig liggende panel. Andre generasjonshusene i Midtvesten var bygd i denne teknikken. Når man ser på utsiden av huset, ser man ikke slektskapet med gårdshus i Norge. Men når man ser på planløsningen, er husene ganske like. Familien startet med å dele opp huset i tre rom, en stor stue med kammers og kove ved siden av. Denne rominndelingen finner man i norske husmannsstuer så vel som våningshus. Etter hvert kunne familien bygge på og legge til nye rom.

Tore Lahn, som var bygningsantikvar i Hedmark fylke før han gikk av med pensjon, kommenterte Mirandas foredrag og utdypet det med eksempel på byggeskikken i distriktet. Etter foredragene var det omvisning i to av husene på museet, Gunderson-stua, som er en laftet stue i eik, og Bjørgo-huset, også kjent som Ingvalsons café, som er annen generasjons hus og et godt eksempel på hvordan norskamerikanerne etterliknet norsk byggeskikk i Amerika

Bjørgo-huset.

Siste sia

Aktiviteter sommeren 2022

Venneforeningen og Museet

Sommersesongen 2022 fra lørdag 18. juni til søndag 14. august

Fredag 24. juni - utgivelse av Brev hjemmefra nr 2/22

Møter mm i høstsesjonen:

Tirsdag 16. august kl. 11:00 - Samarbeidsmøte mellom Museet, Venneforeningen og SoN

Styremøter:

- Tirsdag 16. august kl. 12:00-13:00
- Tirsdag 13. september kl. 10:00-12:00
- Tirsdag 11. oktober kl. 10:00-12:00
- Tirsdag 15. november kl. 10:00-12:00
- Tirsdag 6. desember kl. 10:00-12:00, Julemøte

Temakveld/konsert: Aktuelle tema - Finneinnvandringen til Norge, hvalfangeraften og konsert i Kirka

Fredag 23. september - utgivelse av Brev hjemmefra nr 3/22

Fredag 16. desember - utgivelse av Brev hjemmefra nr 4/22